

ДЕЯКІ НАПРЯМИ КОНЦЕПТУАЛЬНО-ЦІННІСНОГО ОНОВЛЕННЯ ОСВІТИ В УМОВАХ ВЗАЄМОЗАЛЕЖНОГО Й ІНТЕГРОВАНОГО СВІТУ

У статті обґрунтовано концептуальні підходи до оновлення освіти в умовах зародження взаємозалежного інтегрованого світу.

Ключові слова: педагогічна наука й освіта, інтеграція, концептуальне оновлення.

Інтеграція і взаємозалежність світу вступили у свої права, об'єднуючи, упорядковуючи те, що ніколи ще не об'єднувалось в єдине ціле.

З точки зору тенденцій суспільного розвитку, інтеграція означає об'єднання в ціле окремих країн і народів, окремих культур і освітніх просторів. Це доцільна єдність і взаємозв'язок концептуальних підходів, цілеспрямована узгодженість стратегічних дій, соціальних, національних, економічних процесів і явищ задля покращення якості людського життя, екологічного, культурно-просвітнього простору на основі вивчення існуючого світового досвіду та найновіших і найпрогресивніших наукових досягнень.

Це, насамкінець, відкриті ділові контакти, інформаційні впливи на кожну людину, спільний з усіма народами Планети потужний пошук оптимальних шляхів побудови стратегії життя, розвитку вміння Жити разом, способів координації спільних зусиль світової спільноти над збагаченням загальнолюдських, правових, інформаційних, духовних, етнічних можливостей для повноцінного розвитку й саморозвитку особистості.

Отже, світ вступив в епоху глобальної конкуренції, коли досягнення окремих держав у будь-якій сфері чи галузі неминуче залежить від розвитку інших держав у цих сферах.

Тому й існуюча система освіти та науки має не тільки постійно адаптуватись відповідно до тенденцій суспільного світового розвитку, а й випереджати ці процеси. Це означає – сприйняття всього нового прогресивного у світовій та вітчизняній науці й освітній практиці, підготовку висококваліфікованих фахівців, безперервність та ступінчастість освіти, її випереджальний характер.

Взяти хоча б комерціалізацію освіти, надання платних освітніх послуг, які за логікою мають бути високоефективними й гарантованими. Час змінює структури, цілі, завдання, підходи, тоді, коли відсутнє в суспільстві розуміння призначення самих цих інновацій.

Різні аспекти проблеми інтеграції, зокрема, у науках, філософії, освіті та педагогіці знайшли своє відображення в працях Р.М. Абдулова, В.І. Астахова, М.М. Берулави, В.В. Гаврилюка, С.У. Гончаренка, О.Н. Дружинського, Г.І. Ібрагімова, М.Г. Іванчука, Б.М. Кедрова, К.В. Корсака, В.Г. Кременя, Н.Є. Миропольської, Л. Пуховської, В.Д. Семенова, Г.Н. Серікова та ін.

У процесі дослідження деяких із визначених проблем ми спиралися на виконані в Україні дослідження багатьох спеціалістів, які працюють у галузі педагогічних наук: у педагогічних університетах та інститутах (В.Г. Кузь, В.В. Сагарда), професійних навчально-виховних закладах (Л.В. Артемова, А.М. Богуш,

Н.Г. Ничкало, М.М. Фіцула, М.Д. Ярмаченко), розробляють питання професійної орієнтації, післядипломної освіти й адаптації (В.І. Бондар, Р.І. Хмелюк), управління й самоуправління в освітніх закладах (Б.С. Кобзар, В.С. Пікельна, М.І. Приходько), психолого-педагогічної підготовки (Г.О. Балл, В.К. Демиденко, В.А. Семиченко), інформатизації (В.Ю. Биков, М.І. Жалдак, І.П. Підласий), історії розвитку вищої педагогічної освіти України (В.К. Майборода, В.І. Луговий) та ін.

Об'єктивні зміни в життєдіяльності людства, міжнародні тенденції в осмисленні головних підвалин якісно нового розуміння світових і національних вартостей спонукають до формування планетарного бачення ролі закономірного зростання контактів, взаємозв'язків, взаємообов'язків між націями, спільнотами, державами; творення досконалішого порядку у глобальному та локальному вимірах призначення й реформування освіти, зокрема, вироблення якісних методологічних оцінок у цьому напрямі, врахування чинника єдності та неоднорідності національних спільнот, необхідності їх соціальної інтеграції та сталого розвитку духовності й безпеки людства.

Вчені всього світу стурбовані тим, що вже не можна продовжувати робити на Землі тільки те, що хочеться, що людина, де б вона не жила, має брати на себе – в особистому й історичному плані – відповідальність за все те, що відбувається на планеті. Дослідники науково обґрунтовують необхідність у процесі зародження взаємозалежного й інтегрованого світу формування засобами освіти планетарного мислення та духовності як усвідомлення своєї належності до цілісного світу.

Необхідне невідкладне формування принципово нової системи людських відносин, націлених на загальнолюдські пріоритети, докорінне переосмислення парадигми глобального виживання людства, науково обґрунтоване забезпечення переходу від існуючої егоцентричної до антропоцентричної та соціоцентричної моделі життєдіяльності й взаємодії – від окремої людини до людства в цілому.

У таких ситуаціях, як засвідчує практика та історична ретроспектива, освіта, духовна культура за певних умов можуть стати гарантами загальнолюдської стабільності й цілісності.

Мета статті – висвітлення деяких актуальних напрямів і підходів до концептуального оновлення освіти в умовах зародження взаємозалежного інтегрованого світу.

Перший напрям ми пов'язуємо з тим, що сучасна наука пропонує педагогам комплексний погляд на світ і людину в ньому, вказує на її місце і роль у масштабах соціуму та Всесвіту. Філософські ідеї про безмежність розвитку особистісного потенціалу, про ноосферу, етногенез, які ввійшли в суспільний контекст, значно розширюють і поглиблюють розуміння природи людини, відкривають нові підходи до діяльності освітніх закладів, до педагогічної діяльності вчителя, змістом якої все частіше стає еволюція і *творення* Людини.

На думку В.Г. Кременя, “еволюція людини – це формування та розвиток культури, духовності, знання і, звичайно, *нової системи цінностей*. І хоча сьогодні в суспільстві “масового споживання” головною стає потреба не “*мати і бути*”, а “*мати і мати*”, проте і в ньому, де здавалося б, задоволення потреб споживання є головним мотивом життя, все-таки постає проблема *сенсу людського існування*. Як правило, смисловий центр буття людини у *світі* складають ті чи інші цінності або їх система... Необхідно з'ясувати сутність поняття “цінність”, експлікувати його зміст на сучасну епоху, яка визначає нові смисли існування людини і суспільства” [5, с. 64].

Йдеться про особливу реальність наступних пошуків і діянь людства, а також про те, що ці явища значно ускладнюють завдання сучасної системи освіти. Не допомагає в цьому і найсучасніша науково-людинознавча інформація, яка накопичена за останні півсторіччя багатьма науками. Ці знання невпинно розширюються і майже щодня поповнюються новими. Вони незмірно потрібні сучасному педагогу, батькам, нарешті, учням і студентам для самопізнання себе, уникнення нещастя і збочень, які постали в новому тисячолітті перед найцивілізованішими суспільствами у сфері освіти і підготовки нових поколінь до буття на ушкодженій планеті під мечем ряду небезпечних загроз для виживання людства. На землі реально існує багато зон, на яких уже сьогодні жити людині неможливо.

У зв'язку з цим розуміння інтеграції різних наук набирає сили, цьому сприяє потреба вирішення групи глобальних та інших проблем, без чого не можна сподіватися на виживання людства і забезпечення його стійкого розвитку.

Другий напрям пов'язуємо з науковим висновком К.В. Корсака про те, що вже сьогоднішня освіта має зосередити увагу на формуванні тих загальнолюдських цінностей життя, у яких не буде місця агресії, сутяжництву, насильству, безжалісній експлуатації чужої праці, збагаченню за рахунок інших, використанню зброї як засобу панування над іншими країнами і народами [2, с. 20].

Відірваність освіти від цих глобальних проблем гальмує розвиток суспільства, освіти, самої особистості (учня, вчителя, будь-якого громадянина планети). Цим, перш за все, пояснюється і той усіма визнаний факт, що знання механічно не переростають у гуманні й порядні відносини чи стосунки між людьми, а з них – у стиль поведінки. Більше протилежних випадків, коли, наприклад, грамотні й навіть обізнані в юридичних кодексах люди свідомо порушують права інших, вирубують ліси під власні дачі, скоюють цинічні фінансові махінації і не бачать у цьому ніякого гріха перед народом, перед суспільством, перед своїми батьками та дітьми. Свого часу К.Д. Ушинський попереджав, що знання не роблять людину вихованою.

Нову модель людського співіснування на Землі вчені пов'язують також із загостренням екологічної кризи. Перша жінка-космонавт Валентина Терешкова зі сльозами на очах розповідала дітям “Артеку”: “Облітаючи Землю, вперше відчувала, що люди мають турбуватися про свою планету, берегти її. Я була приголомшена, дивлячись на Землю з Космосу. Я миттєво зрозуміла, яка маленька й тендітна наша планета, яка кудись рухається в темряві Всесвіту. Зразу стало зрозуміло, що всі ми включені в одну життєву систему, яка підтримує існування кожного з нас. Кордони, намальовані на картах, – умовні. Відокремленість шкодить нам, бо різниця між нами не значна, порівняно з тим, що нас поєднує”.

Отже, освіта і виховання мають виступати основними факторами впливу на підготовку майбутнього людства до життя в умовах цілісності, взаємозалежності, відповідальності й турботи, замість вузько орієнтованої моделі життєдіяльності на Землі.

З яких би позицій ми не підходили до парадигми освіти, потрібно оперативніше робити безпосередні практичні кроки до участі у дослідженні та вирішенні розглянутих глобальних проблем. Здійснення таких кроків вимагає серйозного наукового обґрунтування, відповіді педагогів-дослідників та вчителів на такі важливі запитання:

1. Якими мають бути сьогодні цілі загальної освіти, що визначають її зміст та організацію?

2. Яким чином відбирати зміст планетарно орієнтованої освіти, яким мають оволодіти діти в школі?

3. За якими критеріями мають оцінюватись якості отриманої освіти в школах, гімназіях, ліцеях, вищих навчальних закладах?

Відповіді на ці запитання і визначають стратегію розвитку педагогічної науки, освіти будь-якої країни, її пріоритети та напрями.

Але чи досліджені закономірності функціонування та розвитку освітніх процесів з урахуванням того, що відбувається в науці, на Землі, у Всесвіті? Чи стурбовані цими проблемами організатори модернізації сучасної освіти, чи мають наміри враховувати тенденції суспільного розвитку? Чи зацікавлена зрештою влада у вихованні усім світом заявленої гуманної, порядної, безкомпромісної і кришталево чесної особистості? Чим можна переконати в цьому практичного освітянина, якщо критерієм якості освіти і його праці вважається рівень навченості випускників у цілому і володіння ними спеціальними знаннями й навичками, зокрема?

Автори по-різному відповідають на ці виклики часу. Але першорядного значення вищесказане набуває, коли йдеться про підготовку вчителя – майбутню духовно-інтелектуальну педагогічну еліту, яка, маючи величезний творчий потенціал, повинна реально впливати на перебіг подальших перетворень в Україні і в усьому світі. Чи враховують таку нову місію майбутнього вчителя ті, що здійснюють його професійне й громадське становлення, готують його до виконання свого історично-суспільного призначення?

Звідси випливає *третій* концептуальний напрям оновлення освітньої теорії і практики – конструювання нової моделі інтеграційних процесів у формуванні особистості сучасного випускника вузу, зокрема, утвердження та розвиток концепції виховання мешканців Землі як спільного Дому людства (А.Н. Джуринський) [3].

Його концепція являє собою цілісну систему принципів, завдань та заходів, реалізація яких уможливить або може вплинути на усвідомлення її значущості, іміджу й вищості як суб'єкта загальної системи освіти за рахунок відмови від традиційної стратегії вузькопредметної модернізації та переходу до академічного, випереджального професійно-культурологічного її оновлення, пов'язаного з введенням змісту освіти у світ вищих людських абсолютів і сенсів на міжнародному ринку освіти і науки, що передбачає оновлення її науково-концептуальних засад.

Посилаючись на світовий досвід подолання кризи в освіті, Л.С. Воробйова, зокрема, підкреслює, що найважливішим завданням освітньої інтеграції є робота, спрямована на духовне зближення народів, подолання взаємних образ і недовіри між ними [1].

К.В. Корсак, аналізуючи стан сучасної світової вищої школи, вважає, що зміни соціальних і політичних пріоритетів багатьох країн світу зумовили перегляд основної мети освіти – перехід від виховання громадянина якоїсь однієї держави до формування “громадянина світу”, людини відповідальної й освіченої, мораль якої має досягнути рівня відповідності тим завданням, які вже зараз потрібно вирішувати [4].

Вдумливе ставлення до творчої спадщини інших народів дасть змогу побачити не тільки різницю, але й знайти спільне у ставленні до дійсності, допоможе глибше пізнати своє рідне, дасть відповідь на важливе питання: як жити разом у мирі та злагоді, утверджувати досвід системної оптимізації вирішення не тільки економічних та екологічних проблем, але й гарантувати Гармонію і культуру стосунків між людьми [7].

Зрозуміло, що якісний бік інтеграції освітньої галузі повністю залежить від науково-методичного забезпечення стратегії культури миру, яка полягає в такому:

- формування базової культури особистості, її вміння виявити своє ставлення до світу, до людей, до себе в самобутніх національних формах;
- розуміння педагогами відповідальності як учителя людства, який стоїть біля витоків суспільства майбутнього, як учителя, що формує особистість дитини, людини для всього людства;
- перебудова системи освіти в систему виховання та розвитку особистості;
- перетворення все ще існуючої практики авторитаризму у відносинах суб'єктів навчально-виховних закладів, закладів культури урядових установ, громадських організацій на основі розробки та використання науково обґрунтованих програм освіти і виховання;
- формування у дорослих і дітей нової свідомості з орієнтацією на світову культуру миру, адекватної почуттям, потребам і діям, відповідальності за безпеку, благополуччя, комфорт і радість життя.

Для практики системного оновлення й модернізації освіти така стрімка змінність у розвитку цілепокладання в освіті стає надзвичайно важливим аспектом духовного, морально-культурного способу життя людини, що актуалізує нову інтеграційну функцію освіти, нове її концептуальне підґрунтя й вимагає теоретичних пошуків, методологічних фундаментальних досліджень, методичних рекомендацій у цьому напрямі, які тільки окреслено.

Причетність до формування та реалізації нової функції інтеграційної освіти зумовлює суттєві зміни в її структурі, принципах і методах. Президент Національної академії педагогічних наук В.Г. Кремень підкреслює, що "...людина сьогодні, а тим більше в майбутньому, вступає в нові умови життя, у новий тип життєдіяльності, що вимагає її відповідної підготовки. В рамках існуючої освіти, що значною мірою заснована на старих принципах і підходах, успішно виконати це завдання неможливо. Тому потрібні зміни в суспільстві, освітянському середовищі; ми повинні утвердити нове розуміння якості освіти і досягти його на практиці. А це означає, що освіта повинна готувати інноваційну людину" [2, с. 2].

Серед нагальних проблем вітчизняної освіти передусім називається невідповідність наявної якості освіти сучасним вимогам, недостатній ступінь впровадження ефективних комплексних технологій вирішення складних освітніх проблем і виділення пріоритетів.

І.П. Підласий цілком логічно зауважує: "Помиляються керівники, намагаючись перефарбуванням стін, євроремонтами чи перерозподілом обов'язків між завучами досягти істотних змін. Кінним плугом можна було орати хоч уздовж, хоч упоперек поля, на врожай це не впливало. Результати істотно поліпшив трактор. Так і в педагогіці. Коли її технології пов'язують з появою нових заходів, застосуванням сучасних інформаційних технологій, суттєвим підвищенням кваліфікації вчителів, то можна вірити в прогрес, тому що тут присутній первинний зміст переозброєння виробництва. Але коли нас переконують, що школа стала навчати і виховувати краще з набуттям статусу гімназії чи ліцею, я сумніваюсь" [6, с. 22]. Вважаємо такий концептуальний підхід до стратегії розвитку освіти не тільки правильним, але й конструктивним.

Оновлення сучасного культурно-освітнього простору, прискорення інтеграції освітніх закладів навколо цих злободенних проблем об'єктивно залежить

від оперативної адаптації до цих завдань вищої школи. Основний запит сучасної вищої школи – пошук і підготовка креативних викладачів, здатних здійснити прорив у розвитку якості вищої освіти. Ця проблема набуває особливої значущості, коли суспільство й освіта перебувають у глибокій кризі, шукаючи виходу із ситуації, що склалася.

Дотепер довготривалого характеру набуває у професійній педагогіці викладачів вищої школи вирішення таких важливих науково-дослідних проблем, як:

- дослідження причин недосконалості існуючої системи професійної підготовки педагогічних кадрів, викладачів вищої школи та створення якісно нової системи магістерської підготовки особливо тих викладачів, які не мають педагогічної освіти;

- здійснення проектування різних науково обґрунтованих систем, які забезпечують опанування різноманітних підходів і вибір багатомірних, маючих декілька вимірів оцінювання професіоналізму викладачів, критеріїв визначення безумовного ефекту результативності їхньої професійної діяльності в умовах змін і перетворень;

- моделювання нових моделей професійної підготовки викладачів вищої школи з урахуванням їхніх запитів, інтересів і потреб.

Досліджуючи питання державного управління якістю вищої освіти, С.О. Шевченко доводить, що ніхто й ніколи ще не приймав офіційних рішень про формування системи забезпечення якості вищої освіти, ще гірше те, що вона і на неформальному рівні практично не існує. Внутрішнє забезпечення якості вищої освіти у вищій школі ще не набуло якісної динаміки, оскільки створення самих структур і систем якості у ВНЗ відбувається повільно (створюються невеличкі сектори (або виокремлюються відповідальні особи), які самотужки ніякої якості не зможуть забезпечити; ні методологічно, ні методично не розроблена база із забезпечення якості; хронічна нестача коштів тощо). Ніяких нових утворень ні державного, ні державно-громадського походження для здійснення зовнішнього забезпечення якості освіти не створено. На “точці замерзання” залишається впровадження моніторингу як функції органів управління вищою освітою для забезпечення її якості, оскільки практичні перетворення ними не здійснюються. Перші спроби впровадження ранжування виявили більше проблем, аніж результатів: недосконалість індикаторів, сумнівність достовірності представлених ВНЗ показників діяльності. Як наслідок, розпочате безстатусне і безсуб’єктне вітчизняне ранжування ВНЗ ще не перетворилось (і за таких умов не змогло б перетворитись) в інструмент забезпечення якості вищої освіти; критерії ранжування ВНЗ перебувають у стані первинної розробки, не об’єднані у відповідні кластери, а сама процедура не включена до жодного державного чи громадського управлінського механізму, а також не має правового підґрунтя для впливу на прийняття необхідного соціально значущого управлінського рішення [6, с. 84].

Дійсно, повного системного аналізу вказаних наукових проблем досі не існувало, хоча окремі дослідження у цьому плані, безсумнівно, становлять значний науковий і практичний інтерес. Передусім, заслуговують на увагу праці А.М. Алексюка, С.А. Архангельського, Ю.К. Бабанського, В.П. Беспалька, С.У. Гончаренка, І.А. Зязюна, Т.А. Ільїної, М.С. Кагана, В.Г. Корсака, Н.В. Кузьміної, В.С. Ледньова, Н.О. Селезньової, Н.Ф. Тализіної, В.О. Ядова та ін.

Втім, традиційна парадигма теорії професійної вищої освіти, що склалася останнім часом, ігнорує накопичені наукові уявлення філософії, теології, літера-

тури, соціальних наук, психології, педагогіки про особливості сучасного викладача і студента як унікальних, складних, неоднозначних і неповторних людських особистостей, інтереси й мотиви яких не завжди збігаються з тим, що пропонує їм традиційне навчальне середовище університетів, інститутів і кафедр. Чи виникне в такому середовищі нагальна потреба викладачів і студентів духовно взаємодіяти, творити, щиро й відкрито виявляти свою унікальність, ініціативу, науково-дослідну активність, особливу духовну місію, інтелектуальні й вольові зусилля тощо?

Відповідь на ці запитання посилює необхідність змін у професійній підготовці викладача вищої школи, вимагає її відповідності викликам часу і якісним суспільним перетворенням, що є важливим соціальним і педагогічним питанням.

Висновки. Таким чином, проаналізовані нами окремі напрями інтеграції в освітній сфері дають підстави для висновку про те, що до найважливіших, сучасних і гострохарактерних цілей нинішньої освіти в умовах взаємозалежного й інтегрованого світу слід віднести такі, як:

- гармонізація міжособистісних стосунків на основі реалізації загальнолюдських цінностей, на досягненнях у цій сфері різних культур і цивілізацій, на повазі етнокультурних особливостей інших народів;
- залучення дітей і дорослих до осмислення стану сучасної планетарної екології через ознайомлення з біологічними регіональними системами різного масштабу, з їх взаємозалежностями та наслідками взаємодії з підсистемами інших регіонів;
- ознайомлення з випадками міжетнічних конфліктів, етнічним багатством людського роду, з миротворчими формами захисту прав людини;
- навчання вмінню жити й працювати разом, у команді, у групі, брати на себе відповідальність за долю інших людей;
- здійснення психологічного оздоровлення особистості гуманістичними методами виховання через успішну творчу працю, духовну взаємодію, стимулювання й оволодіння методами самооздоровлення тощо.

Зусилля освітян, таким чином, концептуально мають бути спрямовані на вирішення глобальних проблем виживання цивілізації, яке вимагає педагогічної співпраці, співтворчості й координованого розвитку нового громадянина Планети.

Серед тих засобів, на які може розраховувати частина людства у вирішенні вказаних проблем, найбільш перспективними є педагогічна наука і освіта, яка концептуально побудована на прогресивних ідеях інтеграції навколо глобальних проблем життєдіяльності людства і кожної конкретної особистості, зокрема, з урахуванням прогресивних ідей і ставлень щодо потреби у зміні людством багатьох його нинішніх ідеалів та прагнень, уявлень про життєві цінності, про вибір людиною власного сповідального шляху до щасливої долі [4].

В основі інтеграції освітніх процесів має бути перехід від виховання громадянина країни до формування громадянина Планети. Механізм такого переходу має стати для педагогічної науки предметом наукового осмислення та науково-методичного забезпечення.

Список використаної літератури

1. Воробйова Л.С. Світовий досвід у подоланні кризи вищої освіти / Л.С. Воробйова // Сучасний стан вищої освіти в Україні: проблеми та перспективи : тези доповідей Всеукраїнської науково-методичної конференції. – К. : КНУ, 2000.
2. Два погляди на “Білу книгу” національної освіти : Артеківські діалоги 2009 // Педагогічна газета. – 2009. – № 9 (182). – С. 1–3.

3. Джуринский А.Н. Сравнительная педагогика : учебное пособие / А.Н. Джуринский. – М., 1998.
4. Корсак К.В. Світова вища освіта: порівняння і визначення закордонних кваліфікацій / К.В. Корсак. – К. : МАУП – МКА, 1997.
5. Кремень В.Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі / В.Г. Кремень. – 2-е вид. – К. : Знання України, 2010. – 520 с.
6. Підласий І.П. Практична педагогіка або три технології : Інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти / І.П. Підласий. – К. : Слово, 2004. – С. 22.
7. Приоритеты современной педагогики : материалы международного педагогического проекта Р.Е.А.С.Е. / Международное движение “Педагоги за мир и взаимопонимание. Центр педагогики мира / под ред. Е.С. Соколовой, сост. В.С. Митина. – М., 1993. – 160 с.
8. Шевченко С.О. Державно-громадське управління якістю вищої освіти в Україні: теоретико-методологічні засади та механізми практичної реалізації : моногр. / С.О. Шевченко. – Д. : Національний гірничий університет, 2011. – 263 с.

Стаття надійшла до редакції 01.08.2012.

Сущенко Т.И. Некоторые направления концептуально-ценностного обновления образования в условиях взаимосвязанного и интегрированного мира

В статье обосновываются концептуальные подходы к обновлению образования в условиях зарождения взаимосвязанного интегрированного мира.

Ключевые слова: педагогическая наука и образование, интеграция, концептуальное обновление.

Sushchenko T. Some areas of the conceptual renovation of education in an interconnected and integrated world

The article explains the conceptual approaches to the renewal of education in the birth of interconnected integrated world.

Key words: education science and education, integration, conceptual update.